

HAL
open science

Όψεις του ελληνικού Εμφυλίου πολέμου και γαλλικός τύπος: η περίπτωση της εφημερίδας Le Monde

Sofia Papastamkou

► To cite this version:

Sofia Papastamkou. Όψεις του ελληνικού Εμφυλίου πολέμου και γαλλικός τύπος: η περίπτωση της εφημερίδας Le Monde . Nikos Marantzidis; Eleni Paschaloudi. Η εικόνα του ελληνικού Εμφυλίου στον διεθνή Τύπο [Les représentations de la guerre civile grecque dans la presse internationale], Université de Macédoine, 2015, 978-618-81891-0-2. <halshs-01270441>

HAL Id: halshs-01270441

<https://shs.hal.science/halshs-01270441>

Submitted on 7 Feb 2016

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire HAL, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ΎΦΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ, 1944-1949: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ *LE MONDE*

Σοφία Παπαστάμκου*

Η κάλυψη του ελληνικού εμφύλιου πολέμου από τη γαλλική εφημερίδα *Le Monde* από τα Δεκεμβριανά ως τη λήξη του επιτρέπει να παρακολουθήσει κανείς τη θέση ενός γεγονότος με διεθνείς προεκτάσεις στα πλαίσια ενός εντύπου διεθνούς εμβέλειας, τον τρόπο διαμόρφωσης της αναπαράστασης του γεγονότος μέσα από αυτό το μέσο, τον τρόπο πρόσληψής του και τις διαστάσεις του που αναδείχθηκαν. Η θέση του εμφύλιου στο γαλλικό τύπο γενικά έχει ήδη μελετηθεί για την περίοδο 1946-1949⁶¹⁴. Στόχος εδώ είναι να δοθεί έμφαση και στην ιστορία του ίδιου του εντύπου, το οποίο δημιουργήθηκε σχεδόν παράλληλα με τα Δεκεμβριανά, αλλά και στη μορφή του, συνδυάζοντας ποσοτική και ποιοτική έρευνα στα σχετικά άρθρα.

LE MONDE : ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΙΓΜΑ ΜΙΑΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ

Η εφημερίδα *Le Monde* ιδρύθηκε το 1944, την επαύριο της Απελευθέρωσης, από τις στάχτες της παλαιότερης φιλελεύθερης αστικής εφημερίδας *Le Temps* (1861-1942). Ο πρόγονος του *Monde* είχε συνεχίσει να κυκλοφορεί μετά τη συνθηκολόγηση του 1940 και την κατάργηση της Γαλλικής Δημοκρατίας, χωρίς να αντιταχθεί στο καθεστώς του Βισύ και στην ιδεολογία του αρχιστρατήγου Πεταίν. Ωστόσο, μετά την εισβολή της νότιας ζώνης που αποτελούσε την επικράτεια του Βισύ από τις γερμανικές δυνάμεις, το Νοέμβριο του 1942, η διεύθυνση της εφημερίδας αποφάσισε τη διακοπή της κυκλοφορίας της.⁶¹⁵ Μετά την Απελευθέρωση, η προσωρινή κυβέρνηση των αντιστασιακών δυνάμεων με επικεφαλής το στρατηγό Σαρλ ντε Γκωλ αποκατέστησε την ελευθερία του τύπου και διέθετε σαφή βούληση να ευνοήσει την ανασύσταση των παραδοσιακών αστικών εντύπων. Η εφημερίδα *Le Temps* αποτέλεσε ιδιαίτερη περίπτωση: η νέα πολιτική εξουσία ευνοούσε τη δημιουργία ενός

* Δρ. Ιστορίας

⁶¹⁴ Νάση Μπάλτα, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946-1949) μέσα από τον γαλλικό τύπο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1993.

⁶¹⁵ Jean-Noël Jeanneney, *François de Wendel en République, l'argent et le pouvoir, 1919-1940*, Le Seuil, Paris, 1976, 461.

νέου τίτλου που όμως θα στόχευε να οικειοποιηθεί το ιδεολογικό στίγμα και το αναγνωστικό κοινό της εν λόγω εφημερίδας, δηλαδή τις φιλελεύθερες πολιτικές και οικονομικές ελίτ.⁶¹⁶

Στις 18 Δεκεμβρίου 1944 κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο της νέας εφημερίδας *Le Monde*.⁶¹⁷ Τη διεύθυνσή της ανέλαβε, με μεσολάβηση του ίδιου του ντε Γκωλ, ο αντιστασιακός Hubert Beuve-Méry. Η επιλογή του Beuve-Méry αντιπροσώπευε ταυτόχρονα τη συνέχεια και τη ρήξη με την εφημερίδα *Le Temps*, στην οποία είχε εργαστεί ως ανταποκριτής στην Πράγα από το 1935 ως το 1938, οπότε και παραιτήθηκε σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την επίσημη συντακτική γραμμή που επικροτούσε την πολιτική του ενδοτισμού απέναντι στη χιτλερική Γερμανία. Ο Beuve-Méry διατήρησε ένα μέρος των συναδέλφων του από το Μεσοπόλεμο ως βασικό πυρήνα του νέου εντύπου, που όταν δημιουργήθηκε περιελάμβανε 47 δημοσιογράφους, ωστόσο από το 1945 άρχισαν μαζικές προσλήψεις νέων μελών με στόχο την ανανέωση της παλιάς φρουράς.⁶¹⁸ Η νέα εφημερίδα διατήρησε επίσης ένα σαφή προσανατολισμό προς την πολιτική επικαιρότητα, την οικονομία και τη διεθνή ειδησεογραφία, ανοίχτηκε όμως σε μεγαλύτερη ποικιλία πληροφορίας, διευρύνοντας έτσι το αναγνωστικό της κοινό από τις πολιτικο-διπλωματικές και οικονομικές ελίτ στο σύνολο της μεσαίας τάξης.⁶¹⁹

Σαφήνεια, αξιοπιστία, ταχύτητα και πληρότητα πληροφορίας ήταν η υπόσχεση που έδινε η εφημερίδα στο αναγνωστικό της κοινό,⁶²⁰ παρά τα περιορισμένα οικονομικά μέσα που διέθετε. Στο ίδιο πνεύμα, ήδη από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της, ευνοήθηκε η συνεργασία με ειδικούς ανταποκριτές. Η δημιουργία της νέας εφημερίδας συνέπεσε με την ανάδυση του νέου μεταπολεμικού κόσμου, στον οποίο η ελληνική κατάσταση κατέλαβε σύντομα μία εξαιρετικά ορατή θέση. Οι συντακτικές προτεραιότητες του *Monde* αντανακλώνται πλήρως στην κάλυψη των ελληνικών πραγμάτων εξ αρχής, όπως δείχνει η παρουσίαση της τυπολογίας των σχετικών δημοσιευμάτων που ακολουθεί, αλλά και ο διορισμός ειδικού ανταποκριτή στην Αθήνα, σε μία περίοδο που ο αριθμός τους ήταν ακόμα περιορισμένος. Ο πρώτος πυρήνας τέτοιων ανταποκριτών περιελάμβανε δημοσιογράφους

⁶¹⁶ Patrick Eveno, *Histoire du journal Le Monde: 1944-2004*, Albin Michel, Paris, 2004, 23-24, 29-32.

⁶¹⁷ Με την ημερομηνία της επομένης, δηλ. 19 Δεκεμβρίου, καθότι πρόκειται για βραδινή εφημερίδα.

⁶¹⁸ Patrick Eveno, *ό.π.*, 52-53.

⁶¹⁹ Patrick Eveno, *ό.π.*, 57.

⁶²⁰ *Le Monde*, 19.12. 1944.

εγκατεστημένους στη Νέα Υόρκη, τις κυριότερες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, το Κάιρο και, από το 1947, την Αθήνα. Με αποστολή την κάλυψη του ελληνικού Εμφυλίου, ο Μαρκ Μαρσώ στάλθηκε στην ελληνική πρωτεύουσα, όπου εγκαταστάθηκε μόνιμα και, στη δεκαετία του 1960 τελούσε χρέη μόνιμου ανταποκριτή τόσο του *Monde* όσο και άλλων γαλλόφωνων εντύπων (*Gazette de Lausanne, Libre Belgique, Valeurs actuelles*).⁶²¹

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι αναφορές στην ελληνική κατάσταση είναι παρούσες ήδη από το δεύτερο φύλλο της εφημερίδας, όπου παρέχονται συνοπτικά πληροφορίες για τις συγκρούσεις μεταξύ των βρετανικών δυνάμεων και του ΕΛΑΣ στην Αθήνα και την εσωτερική πολιτική κατάσταση, συγκεκριμένα τις διαφωνίες της κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου σχετικά με το θέμα διορισμού του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα.⁶²² Από το 1944 ως το 1949, ο ελληνικός Εμφύλιος καλύπτεται τακτικά και αδιάλειπτα από την εφημερίδα, χαρακτηριστικό που διακρίνει το *Monde*, μαζί με το έντυπο της κομμουνιστικής αριστεράς *L'Humanité*, στο γαλλικό τύπο.⁶²³ Στο σύνολο των περίπου εφτακοσίων δημοσιευμάτων της εφημερίδας που αφορούν την Ελλάδα σε αυτήν την περίοδο, η έκρυθμη κατάσταση της χώρας αφορά τη συντριπτική τους πλειοψηφία.

Τα σχετικά δημοσιεύματα περιλαμβάνουν μετάδοση σύντομων ειδήσεων και εκτενέστερες αναλύσεις. Αφορούν τρεις βασικές θεματικές κατηγορίες: 1) τις βίαιες συγκρούσεις και τις μάχες αρχικά στα πλαίσια των Δεκεμβριανών και στην συνέχεια κατά την περίοδο 1946-1949, 2) την εξέλιξη της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης, 3) τη διεθνή διάσταση των ελληνικών θεμάτων τόσο σε επίπεδο Βαλκανίων όσο και στο ταυτόχρονα διαμορφούμενο ψυχροπολεμικό πλαίσιο. Τα δημοσιεύματα αυτά αποτελούσαν αντικείμενο συγκεκριμένων στηλών της εφημερίδας: 1) *Δελτίο από το εξωτερικό* (*Bulletin de l'étranger*), πρώτη σελίδα, 2) *Νέα από το εξωτερικό* (*Nouvelles de l'étranger*), δεύτερη (ή περιστασιακά τέταρτη) σελίδα, 3) *Μικρές αναφορές από το εξωτερικό* (*Petites dépêches de l'étranger*), δεύτερη σελίδα, 4) *Τελευταία νέα* (*Dernières nouvelles*), όγδοη σελίδα, 5) *Γράμμα από την*

⁶²¹ *Nouvelle École*, 47, 1995, 162· Patrick Eveno, ό.π., 275-276.

⁶²² *Le Monde*, 20.12.1944.

⁶²³ Athanasia Balta, «La presse française face à la guerre civile grecque (1946-1949)», *Cahiers balkaniques*, 41 (2013), URL : <http://ceb.revues.org/3986> ; DOI : 10.4000/ceb.3986 [ημερομηνία πρόσβασης 17.9.2014].

Ελλάδα ή Γράμμα από την Αθήνα, πρώτη ή δεύτερη σελίδα. Πρόκειται για τη στήλη του ειδικού ανταποκριτή της εφημερίδας στην Αθήνα, Μαρκ Μαρσώ. Τα ελληνικά θέματα φιλοξενούνταν επίσης στις στήλες άλλων ανταποκριτών, είτε πριν τη δημιουργία της στήλης του Μαρσώ είτε περιστασιακά, για παράδειγμα στις ανταποκρίσεις του απεσταλμένου της εφημερίδας στη Νέα Υόρκη κατά τη διάρκεια της εξέτασης του ελληνικού θέματος από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Η πρώτη και η τελευταία κατηγορία των παραπάνω στηλών φιλοξενούσαν εκτενέστερες αναφορές και αναλύσεις, ενώ οι υπόλοιπες αφορούσαν αναμετάδοση ειδήσεων από πρακτορεία. Εκτός από τις παραπάνω κατηγορίες, και αποκλειστικά κατά την πρώτη φάση της κυκλοφορίας της εφημερίδας, τα νέα σχετικά με την Ελλάδα συναντούνται σε στήλες χωρίς σαφή ταξινόμηση, στην πρώτη ή και δεύτερη σελίδα (η οποία αφορούσε τη διεθνή ειδησεογραφία). Το φαινόμενο αυτό συναντάται κυρίως στο τέλος του 1944-αρχές 1945 σε μια περίοδο που η δομή των στηλών του εντύπου ήταν σε εξέλιξη και ενδιαφέρει στο βαθμό που η προσωρινή σήμανση του περιεχομένου της είδησης με συνοπτικούς τίτλους τύπου «Κρίση» ή «Τα γεγονότα» είναι ενδεικτική της ασάφειας της φύσης των γεγονότων της Ελλάδας προτού λάβουν ξεκάθαρα το χαρακτηρισμό του Εμφυλίου πολέμου.

**«ΈΝΑΣ ΤΕΤΟΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΠΟΛΕΜΟΣ ΝΤΡΟΠΙΑΣΤΙΚΟΣ, ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ
ΤΟΛΜΑΕΙ ΝΑ ΠΕΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ»: 624 Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ LE MONDE**

Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, τα δημοσιεύματα περί Ελλάδας εμφανίζονται στην πρώτη ή και στη δεύτερη σελίδα της εφημερίδας. Το αναγνωστικό κοινό της ήταν λοιπόν δέκτης μίας συνεχούς ροής πληροφορίας σε σχέση με την Ελλάδα, κάτι που εγείρει το θέμα της πρόσληψης των σχετικών γεγονότων από το *Monde* και τον τρόπο παρουσίασής τους. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η σήμανση της σχετικής με την Ελλάδα ειδησεογραφίας του τέλους 1944-αρχών 1945 είναι εύγλωττη. Από τις συγκρούσεις των Δεκεμβριανών μεταξύ των βρετανικών δυνάμεων και του ΕΛΑΣ στην Αθήνα ως την υπογραφή της ανακωχής της 11ης Ιανουαρίου και στη συνέχεια της συμφωνίας της Βάρκιζας, η κατάσταση χαρακτηρίζεται είτε

---

⁶²⁴ Marc Marceau, «L'offensive contre les rebelles et ses conséquences politiques», *Le Monde*, 19.4.1947.

ως «Ελληνική κρίση» (La crise grecque)⁶²⁵ είτε ως «Τα ελληνικά γεγονότα» (Les événements de Grèce)⁶²⁶ ή ακόμα «Η κατάσταση στην Ελλάδα» (La situation en Grèce)⁶²⁷ ή «το ελληνικό πρόβλημα» (le problème grec).⁶²⁸ Ήδη όμως από τότε ένα σύντομο άρθρο του δημοσιογράφου και λογοτέχνη Raymond Millet με θέμα τις ελληνο-γαλλικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της Κατοχής χρησιμοποίησε ξεκάθαρα τον όρο «εμφύλιος πόλεμος» (guerre civile), αναφερόμενο στη συνέχιση των «δοκιμασιών» (épreuves) της Ελλάδας μετά το τέλος της Κατοχής.⁶²⁹

Η εξέλιξη των τίτλων στη συνέχεια είναι ενδεικτική της κλιμάκωσης της κατάστασης. Η αύξηση της βίας έπειτα από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 και την επίθεση των ανταρτών στο Λιτόχωρο Πιερίας, ιδιαίτερα κατά την περίοδο μεταξύ Ιουλίου και Οκτωβρίου της ίδιας χρονιάς,⁶³⁰ αντανακλάται εμφανώς στους τίτλους της σχετικής ειδησεογραφίας του *Monde*. «Επεισόδια» (incidents),⁶³¹ «ανταρτοπόλεμος» (guérilla)⁶³² ή «αγώνας» (lutte) [εναντίον των ανταρτών],⁶³³ «κρίσιμη κατάσταση» (situation critique),⁶³⁴ είναι οι όροι που κυριαρχούν. Σε αυτά τα συμφραζόμενα, παραμονές της επιστροφής του βασιλιά Γεωργίου στην Ελλάδα κατόπιν της παλινόρθωσης της μοναρχίας το Σεπτέμβριο, η εφημερίδα έθετε σαφώς το ερώτημα: «Εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα»; (Guerre civile en Grèce ?), εκτιμώντας ότι οι υπάρχουσες ενδείξεις σε αυτό το συμπέρασμα οδηγούσαν.⁶³⁵ Το ίδιο δημοσίευμα έκανε λόγο για «εκστρατεία ένοπλης αντίστασης» των αντιπάλων της κυβέρνησης Τσαλδάρη, τη στιγμή που η σελίδα των διεθνών νέων απέδιδε το περιεχόμενο δήλωσης του Έλληνα πρωθυπουργού με τίτλο «Πρόκειται για πόλεμο εναντίον του κράτους»,⁶³⁶ δείγμα πολυφωνίας της εφημερίδας στην κάλυψη των γεγονότων. Στο εξής, ο όρος «εμφύλιος πόλεμος» συναντάται τακτικά.⁶³⁷

⁶²⁵ *Le Monde*, 30.12.1944 και 2, 3, 4, 5, 6, 10, 12, 13, 14.1.1945.

⁶²⁶ *Le Monde*, 21, 23, 24-25, 27, 31.12.1944 και 2, 5, 9, 12, 13.1.1945.

⁶²⁷ *Le Monde*, 22.12.1944 και 16.1.1945.

⁶²⁸ *Le Monde*, 20.1.1945.

⁶²⁹ *Le Monde*, 28.12.1945.

⁶³⁰ David H. Close και Θάνος Βερέμης, «Ο στρατιωτικός αγώνας, 1945-1949» στο Ντέιβιντ Κλόουζ (επιμ.), *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950. Μελέτες για την πόλωση*, Φιλίστωρ, Αθήνα, 2000, 132-134.

⁶³¹ *Le Monde*, 19, 27.8.1946 και 16.11.1946.

⁶³² *Le Monde*, 19.8.1946.

⁶³³ *Le Monde*, 18.7.1946.

⁶³⁴ *Le Monde*, 28.9.1946 και 10.10.1946.

⁶³⁵ *Le Monde*, 27.9.1946.

⁶³⁶ Ό.π.

⁶³⁷ Ένα παράδειγμα μεταξύ πολλών: *Le Monde*, 27-28.4.1947. Βλ. επίσης, Νάση Μπάλλα, ό.π., 54-55.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν οι – μάλλον σπάνιες – αναφορές στον ισπανικό εμφύλιο. Χρονικά, εμφανίζονται το 1947, στο ίδιο δηλαδή διάστημα που εντοπίζονται και σε άλλα έντυπα του γαλλικού τύπου.⁶³⁸ Η άμεση σύνδεση των δύο εμφύλιων πολέμων κινητοποιήθηκε περισσότερο στο ιδεολογικό και λεκτικό οπλοστάσιο της κομμουνιστικής αριστεράς γύρω από το δίπολο της σύγκρουσης μεταξύ φασιστικών και δημοκρατικών δυνάμεων.⁶³⁹ Ο *Monde* απέφυγε να μπει σε βαθειά νερά που άλλωστε δεν αντιπροσώπευαν το φιλελεύθερο ιδεολογικό του στίγμα, παρά τη διαφαινόμενη κριτική στάση του απέναντι στον τότε εν γενέσει Ψυχρό Πόλεμο. Και τα δύο σχετικά δημοσιεύματα, με χαρακτηριστικό τρόπο, φέρουν ερωτηματικά στον τίτλο. Μία πρώτη αναλογία μετά βίας υποβόσκει σε ένα δημοσίευμα σχετικά με τις φήμες που φέρονταν να κυκλοφορούν γύρω από τη δημιουργία μιας διεθνούς ταξιαρχίας, η οποία θα συμπαρατασσόταν με τους Έλληνες αντάρτες και την οποία ο Τσαλδάρης θεωρούσε ήδη γεγονός, καταγγέλοντας ότι Αλβανοί, Γιουγκοσλάβοι και Βούλγαροι επάνδρωναν τις δυνάμεις των ανταρτών.⁶⁴⁰ Το Δεκέμβριο του 1947, την επαύριον του σχηματισμού της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελεύθερης Ελλάδας» υπό τον αρχηγό του ΔΣΕ, Μάρκο Βαφειάδη, ο Μαρκ Μαρσώ αναρωτιόταν: «Ο Ισπανικός Εμφύλιος θα ξαναρχίσει στην Ελλάδα»; Ωστόσο, στον κορμό του άρθρου, καμιά αναφορά δεν γινόταν στην ισπανική περίπτωση. Αντικείμενό του ήταν το σενάριο δημιουργίας μιας λαϊκής δημοκρατίας στη βόρεια Ελλάδα από τον Βαφειάδη, θέτοντας τον ελληνικό εμφύλιο 1) στο βαλκανικό πλαίσιο, όπως αυτό εμφανιζόταν έπειτα από την υπογραφή της συνθήκης του Μπλεντ, 2) στις γενικότερες επιδιώξεις της σοβιετικής πολιτικής, κατόπιν της ίδρυσης της Κομιντέρν και 3) στο πλαίσιο της αμερικανικής πολιτικής, δεδομένης της ολοένα στενότερης σύνδεσης της επίσημης ελληνικής κυβέρνησης με τις ΗΠΑ με το σχέδιο Μάρσαλ⁶⁴¹. Σίγουρα, η σύνδεση του ισπανικού με τον ελληνικό εμφύλιο χρίζει περαιτέρω μελέτης, η οποία ξεπερνά τους στόχους της γενικής αυτής παρουσίασης. Είναι ενδιαφέρον ωστόσο ότι τα σχετικά δημοσιεύματα τοποθετούν τον ελληνικό εμφύλιο στη διεθνή του διάσταση, κάτι που

⁶³⁸ Athanasia Balta, ό.π.

⁶³⁹ Ό.π. για την εφημερίδα *L'Humanité* – βλ. και Νάση Μπάλτα ό.π.: Για το ΚΚΕ βλ. Λουκιανός Χασιώτης, «Η πολιτική για τα παιδιά στον ισπανικό και τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο: ένας ιστορικός παραλληλισμός» στο Βασίλης Δαλκαβούκης, Ελένη Πασχαλούδη, Ηλίας Σκουλίδας, Κατερίνα Τσέκου, *Αφηγήσεις για τη δεκαετία του 1940. Από το λόγο του κατοχικού κράτους στη μετανεωτερική ιστοριογραφία*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2012, 363.

⁶⁴⁰ *Le Monde*, «Une brigade internationale?», 12.2.1947.

⁶⁴¹ «La guerre d'Espagne va-t-elle recommencer en Grèce?», *Le Monde*, 27.12.1947.

εμφανίζεται σαφέστερα σε ένα μεταγενέστερο άρθρο του Μαρκ Μαρσώ, για τον οποίο η ξένη ανάμιξη ήταν ο παράγοντας που μετέτρεψε την ελληνική αντιπαράθεση σε νέο ισπανικό εμφύλιο.⁶⁴²

Αυτή η διεθνής διάσταση ήταν που μετέτρεψε τον ελληνικό εμφύλιο σε «ζήτημα», από το 1946 και εξής. Έπειτα από την προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ που διαμαρτυρόταν ότι η Βουλγαρία, η Αλβανία και η Γιουγκοσλαβία ενίσχυαν τους Έλληνες αντάρτες, γίνεται πλέον λόγος για «ελληνικό ζήτημα» (question ή affaire grecque).⁶⁴³ Την επόμενη χρονιά, το θέμα μεταφέρθηκε στο επίπεδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ και συστάθηκε η Ειδική Επιτροπή για τα Βαλκάνια (UNSCOB) με στόχο να διερευνήσει τις ελληνικές αιτιάσεις κατά των βορείων γειτόνων της και να κατευνάσει τις σχέσεις μεταξύ των τεσσάρων χωρών. Πλέον, οι σελίδες του *Monde* βρίθουν αναφορών όχι στο «ελληνικό», αλλά στο «βαλκανικό ζήτημα» και οι αναλύσεις γίνονται σφαιρικά σε αυτό το πλαίσιο.⁶⁴⁴

Τέλος, είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πώς ονομάζονται οι αντάρτες στις στήλες του *Monde*. Οι όροι είναι ποικίλοι: παρτιζάνοι (partisans),⁶⁴⁵ αντάρτες (andartès ή andartes,⁶⁴⁶ guérillas,⁶⁴⁷ guérilleros⁶⁴⁸), επαναστάτες, εντός και εκτός εισαγωγικών (rebelles⁶⁴⁹), εξεγερμένοι (insurgés⁶⁵⁰), τρομοκρατικές συμμορίες εντός εισαγωγικών («bandes terroristes»⁶⁵¹), αντίπαλοι (opposition, opposants)⁶⁵² [της κυβέρνησης]. Η ποικιλομορφία των χρησιμοποιούμενων όρων, πέρα από ένδειξη διαφόρων πηγών στην αναμετάδοση των ειδήσεων, δείχνει επίσης την ανοιχτή γραμμή της εφημερίδας στην κάλυψη των γεγονότων. Επίσης, παρουσιάζει ενδιαφέρον μία σχετική οικειότητα στην παρουσίαση του Μάρκου Βαφειάδη. Ενώ στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα κείμενα του *Monde* παρουσιάζουν τυπικότητα στην έκφραση, στο βαθμό που οι Έλληνες πολιτικοί παρουσιάζονται ανεξαιρέτως ως «κ. Σοφούλης» ή «κ. Παπανδρέου», για

⁶⁴² Marc Marceau, «La guerre civile et... étrangère», *Le Monde*, 15-16.2.1948.

⁶⁴³ *Le Monde*, 7.2.1946 και 18.12.1946.

⁶⁴⁴ *Le Monde*, 26.8.1947 και 17, 19 Σεπτεμβρίου 1947.

⁶⁴⁵ *Le Monde*, 8.5.1947 και 15.7.1947.

⁶⁴⁶ *Le Monde*, 20-21.4.1947.

⁶⁴⁷ *Le Monde*, 28.12.1946, 4.1.1947.

⁶⁴⁸ *Le Monde*, 18.7.1947.

⁶⁴⁹ *Le Monde*, 18, 21.11.1946 και 3, 6.5.1947.

⁶⁵⁰ *Le Monde*, 20-21.4.1947.

⁶⁵¹ *Le Monde*, 14.4.1946.

⁶⁵² *Le Monde*, 26.7.1946.

παράδειγμα, όπως και οι Έλληνες στρατιωτικοί με το βαθμό και το επίθετό τους, ο Βαφειάδης είναι, τις περισσότερες φορές, απλά «Μάρκος».⁶⁵³

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *LE MONDE*

Η παρακολούθηση της πολιτικής ζωής στην Ελλάδα γινόταν κυρίως με συχνές σύντομες αναφορές των εξελίξεων στις ειδησεογραφικές στήλες *Νέα από το εξωτερικό* (Nouvelles de l'étranger), *Μικρές αναφορές από το εξωτερικό* (Petites dépêches de l'étranger), *Τελευταία νέα* (Dernières nouvelles). Εκτενέστερες αναφορές, ανάλογα με τις περιστάσεις, βρίσκονταν στη στήλη της πρώτης σελίδας *Δελτίο από το εξωτερικό*. Τέλος, αναλύσεις παρέχονταν στα πλαίσια της στήλης *Γράμμα από την Ελλάδα* του μόνιμου ανταποκριτή της εφημερίδας στην Αθήνα, Μαρκ Μαρσώ, από το 1947. Προγενέστερα, μία σειρά αναλύσεων της εσωτερικής πολιτικής σκηνής έγινε στα πλαίσια ανταποκρίσεων του δημοσιογράφου Raymond Millet που δημοσιεύτηκαν τον Αύγουστο του 1946. Ο *Monde* παρείχε τακτικές, συνεχείς και λεπτομερείς πληροφορίες για τις εξελίξεις στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Ελλάδας. Σίγουρα, η έκρυθμη κατάσταση της Ελλάδας, η σύνδεση των πολιτικών εξελίξεων με την κλιμάκωση του εμφυλίου, ήταν επαρκείς λόγοι για ένα τέτοιο ενδιαφέρον, πολύ περισσότερο καθώς η πολιτική ειδησεογραφία ήταν βασικός άξονας της συντακτικής γραμμής της εφημερίδας. Πέρα από αυτό, όμως, είναι επίσης σαφές ότι αυτή η συνεπής παροχή εξαιρετικά λεπτομερούς πληροφορίας απευθυνόταν σε ένα κοινό εξοικειωμένο με τους μαιάνδρους της πολιτικής σκηνής και ενδιαφερόμενο να τους παρακολουθήσει σε όλες τις λεπτομέρειές τους, λόγω της ίδιας της φύσης – και της αστάθειας – της λειτουργίας της Γαλλικής Δημοκρατίας, τόσο της Τρίτης, όσο και της Τέταρτης.⁶⁵⁴

Μέσα λοιπόν από τις τακτικές αναφορές του *Monde* παρελαύνουν οι κυριότερες βασικές εξελίξεις της πολιτικής σκηνής της Αθήνας. Τα φύλλα της περιόδου 1944-1946 επιτρέπουν να παρακολουθήσει κανείς τα Δεκεμβριανά και τις επαφές των κομμάτων για το θέμα της Αντιβασιλείας, το διορισμό του Δαμασκηνού, τη στάση του βασιλιά Γεωργίου από το Λονδίνο, τις σχέσεις με τον Σκόμπυ και τις επαφές του με το ΕΑΜ, το σχηματισμό της κυβέρνησης

⁶⁵³ *Le Monde*, 18.2.1948 για ένα παράδειγμα μεταξύ πολλών.

⁶⁵⁴ Για την Τέταρτη Γαλλική Δημοκρατία δεξ ενδεικτικά Raymond Aron, *Immuable et changeante. De la IVème à la Vème République*, Calmann Lévy, Paris, 1959.

Πλαστήρα, το πρόβλημα της συμμετοχής των αντιπροσώπων του ΕΑΜ στην κυβέρνηση, διάφορες δηλώσεις υπουργών και των πολιτικών ηγετών, τη συμφωνία της Βάρκιζας, τις πολιτικές κρίσεις και το σχηματισμό των κυβερνήσεων Βούλγαρη, Κανελλόπουλου, Σοφούλη. Επίσης, την ίδια περίοδο, παρακολουθούνται και οι συζητήσεις που λαμβάνουν χώρα στο βρετανικό Κοινοβούλιο σχετικά με την κατάσταση στην Ελλάδα και τη βρετανική πολιτική. Στη συνέχεια, παρακολουθούνται οι εκλογές του Μαρτίου 1946, η παλιννόστηση της μοναρχίας και η επιστροφή του Γεωργίου το φθινόπωρο του 1946. Παράλληλα, παρατίθενται οι δηλώσεις του πολιτικού κόσμου για θέματα όπως η σύνοδος της ειρήνης, οι διεκδικήσεις της Ελλάδας, οι προσφυγές στον ΟΗΕ το 1946 και το 1947. Οι κρίσεις του 1947 στο μεσοδιάστημα μεταξύ της πτώσης της κυβέρνησης Τσαλδάρη και του σχηματισμού νέας κυβέρνησης Σοφούλη είναι επίσης λεπτομερώς παρούσες, με το θέμα της παροχής αμνηστίας από την τελευταία να λαμβάνει ιδιαίτερη προσοχή.⁶⁵⁵ Οι εκτελέσεις του 1948 και οι αντιδράσεις που προκάλεσαν στο εξωτερικό, ειδικά στη Γαλλία,⁶⁵⁶ η δολοφονία του υπουργού δικαιοσύνης Χρήστου Λαδά,⁶⁵⁷ η δολοφονία Πολκ,⁶⁵⁸ η διάθεση του Μάρκου Βαφειάδη να ανοίξει διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση,⁶⁵⁹ είναι μεταξύ των ειδήσεων της περιόδου αυτής.

Κυρίως η επιλογή των συγκεκριμένων ειδήσεων είναι ενδεικτική των κέντρων ενδιαφερόντων της εφημερίδας και του αναγνωστικού κοινού της. Η παρουσίασή τους καθαυτή ήταν αρκετά ουδέτερη ως προς το περιεχόμενο και, άλλωστε, εξαιρετικά σύντομη. Τα δελτία από το εξωτερικό της πρώτης σελίδας, που όμως ασχολούνταν λιγότερο τακτικά με τα ελληνικά θέματα, παρέχουν, καθότι πιο μακροσκελή, σχετικά περισσότερες ενδείξεις για το πώς αντιλαμβάνονταν οι συντάκτες της εφημερίδας την ελληνική πολιτική κατάσταση. Το εν λόγω δελτίο πραγματευόταν κυρίως θέματα διεθνούς επικαιρότητας. Δεν έφερε υπογραφή και συντασσόταν από ένα δημοσιογράφο που η καθημερινή γενική συνέλευση των συντακτών όριζε με βάση τη γνώση του επί του θέματος. Στη συνέχεια, το δελτίο διαβαζόταν και διορθωνόταν από τον Beuve-Méry, ο οποίος του έδινε την τελική του μορφή.⁶⁶⁰ Μπορεί λοιπόν να θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπευτικό της σύνταξης του

⁶⁵⁵ *Le Monde*, 26, 31.8.1947 και 6, 7, 8-9, 10.9.1947.

⁶⁵⁶ *Le Monde*, 11.5.1948.

⁶⁵⁷ *Le Monde*, 20.5.1948.

⁶⁵⁸ *Le Monde*, 19.10.1948.

⁶⁵⁹ *Le Monde*, 2, 4.6.1948.

⁶⁶⁰ Patrick Eveno, *ό.π.*, 46-47.

Monde. Έτσι, τη στιγμή της επίσκεψης του Τσώρτσιλ στην Αθήνα το Δεκέμβριο του 1944, το δελτίο εγκωμιάζε τη «θαρραλέα πράξη» του Βρετανού πρωθυπουργού που επιδίωκε «το καλό των Ελλήνων» ενώπιον μίας εσωτερικής διαμάχης, στην οποία δεν υπήρχε διάθεση από καμία πλευρά να βρεθεί συμβιβασμός, με απώτερο στόχο την εύρεση μίας «λογικής λύσης» και την αποτροπή για λογαριασμό των Συμμάχων περιπλοκών στο μεσογειακό χώρο.⁶⁶¹ Πράγματι, συχνά τα δημοσιεύματα του *Monde* αφήνουν να διαφανεί η ματιά μιας μεγάλης δύναμης, αν και είναι πιο φανερή στα δημοσιεύματα που καλύπτουν τις διεθνείς διαστάσεις του εμφυλίου. Τα δελτία που πραγματεύονταν πιο περιορισμένες εσωτερικές πτυχές, όπως την παραίτηση της κυβέρνησης Πλαστήρα⁶⁶² και το θάνατο του βασιλιά Γεωργίου Β'⁶⁶³ δίνουν την ευκαιρία για παροχή αναλύσεων της ελληνικής πολιτικής ζωής κυρίως πληροφοριακού χαρακτήρα.

Τέλος, είναι κυρίως οι ανταποκρίσεις του Μαρσώ από την Αθήνα οι οποίες αφήνουν να φανεί η προσωπική ματιά του συντάκτη στα ελληνικά πράγματα. Τα χαρακτηριστικά στοιχεία των ανταποκρίσεων αυτών παρουσιάζονται εκτενέστερα στη συνέχεια, και δείχνουν μία κριτική ματιά απέναντι στην ελληνική πολιτική τάξη, την οποία, χωρίς να την απαξιώνει στο σύνολό της, έκρινε αποσυνδεδεμένη από τη λαϊκή βάση και απορροφημένη από ατέρμονες πολιτικές διαμάχες.

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *LE MONDE*

Από το Δεκέμβριο του 1944 ως την ανακωχή του Ιανουαρίου 1945, οι συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στην ελληνική πρωτεύουσα μεταξύ των δυνάμεων του ΕΛΑΣ και, από την άλλη, των δυνάμεων που συντάχθηκαν με την ελληνική κυβέρνηση με βασικές αυτές των Βρετανών, καλύφθηκαν με τακτικό ρυθμό από το *Monde* κυρίως στη στήλη *Νέα από το εξωτερικό* (*Nouvelles de l'étranger*). Οι σχετικές ειδήσεις άρχισαν να επανέρχονται τακτικά από του Αύγουστο του 1946 με αναφορές σε επεισόδια και διάφορες συμπλοκές που γρήγορα χαρακτηρίστηκαν ανταρτοπόλεμος⁶⁶⁴ και, ξεκάθαρα πλέον, εμφύλιος πόλεμος⁶⁶⁵, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω. Την ίδια

⁶⁶¹ *Le Monde*, 29.12. 1944.

⁶⁶² *Le Monde*, 10.4.1945.

⁶⁶³ *Le Monde*, 4.4.1947.

⁶⁶⁴ *Le Monde*, 19.9.1946.

⁶⁶⁵ *Le Monde*, 27.9.1946.

στιγμή εμφανίστηκε και το θέμα της συνδρομής των βόρειων γειτόνων της Ελλάδας στους αντάρτες, πρώτα με βάση τις σχετικές βρετανικές θέσεις,⁶⁶⁶ και στη συνέχεια στο πλαίσιο των προσφυγών της ελληνικής κυβέρνησης αρχικά στο Συμβούλιο Ασφαλείας (1946) και κατόπιν στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (1947), που κατέληξε στη σύσταση της Ειδικής Επιτροπής (UNSCOB).

Το θέμα της συνδρομής των Ελλήνων ανταρτών από την Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία, και γενικότερα από το ανατολικό μπλοκ από το 1948 και μετά, έχει επιβεβαιωθεί από τις αρχειακές πηγές που άνοιξαν μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης⁶⁶⁷ Σε αυτήν τη βαλκανική⁶⁶⁸ διάσταση παρουσιάζεται σταθερά από το 1947 η στρατιωτική πτυχή του εμφυλίου, κυρίως στις ειδήσεις και στα άρθρα που αναλύουν λεπτομερώς την πολιτική του Τίτο και την κλιμάκωση των σχέσεων του με την ΕΣΣΔ,⁶⁶⁹ την εξέλιξη των ερευνών της Ειδικής Επιτροπής για τα Βαλκάνια του ΟΗΕ,⁶⁷⁰ αλλά και στην ευρύτερη διεθνή, έπειτα από τη διακήρυξη του δόγματος Τρούμαν και τη σταδιακή άφιξη της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας.⁶⁷¹ Από το τέλος του 1947, ο συνδυασμός της εσωτερικής πολιτικής, της στρατιωτικής και της διεθνούς διάστασης του εμφυλίου βρίσκονται σε πλήρη κλιμάκωση συμμετέχοντας στη διαμόρφωση του ψυχροπολεμικού κλίματος, με την ανακήρυξη της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελεύθερης Ελλάδας», καθώς και τη μάχη της Κόνιτσας ως έκφραση της προσπάθειας του ΔΣΕ να εξασφαλίσει έδρα της κυβέρνησης και εδαφική βάση με στόχο τη διεθνή αναγνώρισή της. Σε αυτό το σφαιρικό πλαίσιο καλύπτεται από το *Monde* σε όλους τους τομείς των δημοσιευμάτων της εφημερίδας, μεταξύ άλλων σε μία σειρά άρθρων υπό τον τίτλο *Ο πόλεμος της Ηπείρου* (La guerre d'Épire)⁶⁷² και στις αναλύσεις του Μαρκ Μαρσώ⁶⁷³ ως το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων το 1949.⁶⁷⁴

⁶⁶⁶ *Le Monde*, 28.9.1946.

⁶⁶⁷ Nikos Marantzidis, «The Greek Civil War (1944-1949) and the International Communist System», *Journal of Cold War Studies*, 15 (4), 2003, 25-54.

⁶⁶⁸ *Le Monde*, 15, 17.7.1947 και 12.8.1947.

⁶⁶⁹ *Le Monde*, 8.1.1947, 5.6.1947 και 7.8.1947.

⁶⁷⁰ *Le Monde*, 20-21.4.1947 και 8.5.1947.

⁶⁷¹ *Le Monde*, 24-25.8.1947 και 10.1.1948.

⁶⁷² *Le Monde*, 31.12.1947 και 1, 2, 4-5, 6, 7.1.1948.

⁶⁷³ Marc Marceau, « Les projets soviétiques de Fédération balkanique », *Le Monde*, 31.12.1947. Marc Marceau, « La « déviation » de Tito et les projets balkaniques des Soviets », *Le Monde*, 7.7.1948.

⁶⁷⁴ *Le Monde*, 17, 31.8.1949.

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι όλες οι όψεις της βίας του εμφυλίου παρελαύνουν στις στήλες της εφημερίδας. Αν και η αρχή της αποδίδεται ξεκάθαρα στην Αριστερά, σε διάσπαρτα δημοσιεύματα καθ' όλη την περίοδο 1944-1949, και οι πιο γλαφυρές περιγραφές αφορούν τις βιαιότητες των ανταρτών λόγω πρόσβασης σε σχετικές μαρτυρίες, ωστόσο και η λευκή και η κρατική βία είναι παρούσες, για παράδειγμα στις αναλύσεις του Μαρσώ ή σε δημοσιεύματα σχετικά με τη γενίκευση χρήσης βίας εκ μέρους των ελληνικών κυβερνήσεων ενάντια στους πολιτικούς τους αντιπάλους.⁶⁷⁵ Όπως επίσης και η διαπλοκή διακρατικών διαφορών με τον εμφύλιο, για παράδειγμα στα ελληνοαλβανικά σύνορα.⁶⁷⁶

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *LE MONDE*

Ως το 1945, η διεθνής διάσταση του εμφυλίου είναι παρούσα μέσα από τα άρθρα που πραγματεύονται την ανάμιξη του βρετανικού παράγοντα, κυρίως στη διάρκεια των Δεκεμβριανών, και την απήχηση της ελληνικής κατάστασης στη βρετανική πολιτική ζωή, ειδικότερα στις σχέσεις μεταξύ Συντηρητικών και Εργατικών.⁶⁷⁷ Σε αυτό το πλαίσιο, η σημασία της Ελλάδας αποτιμάται σε σχέση με τη βρετανική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ από την άλλη, η Μεγάλη Βρετανία αντιμετωπίζεται ως ανάχωμα σε περαιτέρω αποσταθεροποίηση της θέσης των κυβερνήσεων της Αθήνας.⁶⁷⁸ Ωστόσο, υπάρχει εξαρχής η ανάγνωση της κατάστασης μέσα από το πρίσμα της θέσης των Βαλκανίων στη διεθνή πολιτική της ΕΣΣΔ, στο πλαίσιο της οποίας η Ελλάδα θεωρείται ως ο παράγοντας που φέρνει στην επιφάνεια τα αντίθετα συμφέροντα των δύο δυνάμεων αλλά και των ΗΠΑ.⁶⁷⁹ Όπως ήδη επισημάνθηκε επανειλημμένα, η διεθνής διάσταση του ελληνικού εμφυλίου ήρθε οριστικά στο προσκήνιο από αυτό ακριβώς το βαλκανικό πρίσμα έπειτα από τις ελληνικές προσφυγές στον ΟΗΕ το 1946 και το 1947. Η ενεργή ανάμιξη των ΗΠΑ με το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ υπογράμμισε περαιτέρω τη διεθνή διάσταση στο βαθμό που η Ελλάδα ήταν ένα από τα πεδία του γεννώμενου Ψυχρού Πολέμου, όρος που εμφανίζεται για πρώτη

⁶⁷⁵ *Le Monde*, 11.10.1946.

⁶⁷⁶ *Le Monde*, 18, 19.8.1949.

⁶⁷⁷ *Le Monde*, 20.1.1945.

⁶⁷⁸ *Le Monde*, 24-25, 27, 29, 31.12.1944, 6, 10, 20.1.1945, 16.2.1945, 6.9.1946.

⁶⁷⁹ *Le Monde*, 6.6.1945 και 23-24.9.1945.

φορά στο *Monde* το 1947, έπειτα από τη δημοσίευση του διάσημου άρθρου του Τζωρτζ Κένναν στην επιθεώρηση *Foreign Affairs*.⁶⁸⁰

Αυτές οι εξελίξεις καλύπτονται από το *Monde* σφαιρικά μέσα από την ειδησεογραφία, αφενός, από τις ειδικές ανταποκρίσεις, αφετέρου, από την Αθήνα, από τη Νέα Υόρκη για τις εξελίξεις στα πλαίσια του ΟΗΕ, και λοιπές ειδικές ανταποκρίσεις ανάλογα με την περίπτωση. Από αυτή την άποψη, ο ελληνικός εμφύλιος αποτελεί ένα ενδιαφέρον παράδειγμα κάλυψης γεγονότος διεθνούς επικαιρότητας από την εφημερίδα. Όχι μόνο γιατί εντασσόταν σε έναν από τους βασικούς τομείς ειδίκευσής της, τα διεθνή, σε μια περίοδο που το έντυπο ήταν υπό διαμόρφωση, αλλά επειδή και το ίδιο το γεγονός εντασσόταν σε πρωτοφανείς καταστάσεις: ενεργοποίηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο, υπό διαμόρφωση πλαίσιο Ψυχρού Πολέμου, λειτουργία των θεσμών του ΟΗΕ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από όλες τις πτυχές, αυτή που τονίζεται περισσότερο, όχι όμως σε βάρος των υπολοίπων, είναι η βαλκανική τόσο στην τοπική της διάσταση όσο και στην ευρύτερη διεθνή, στα πλαίσια της σοβιετικής πολιτικής και των συνεπειών της στις σχέσεις ΕΣΣΔ-ΗΠΑ. Ήταν βέβαια στην επικαιρότητα, φαίνεται όμως η εξοικείωση των συντακτών, αλλά και του αναγνωστικού κοινού, με ένα γεωγραφικό χώρο που η Γαλλία γνώριζε καλά. Έτσι, το Μακεδονικό ζήτημα⁶⁸¹ και το θέμα των βαλκανικών συνόρων, που δεν είχε βρει απήχηση στη Σύνοδο για την Ειρήνη, εμφανίστηκε εκ νέου μέσα από τον ελληνικό εμφύλιο στο ανανεωμένο διεθνές πλαίσιο της μεταπολεμικής εποχής και αποτέλεσε αντικείμενο πολλών αναλύσεων, συμπεριλαμβανομένων αυτών του Μαρσώ. Η εκτίμηση ήταν πάντως ότι η ΕΣΣΔ ήταν απίθανο να επιδιώκει διεθνή σύρραξη στην Ελλάδα.⁶⁸²

ΟΙ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚ ΜΑΡΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο Μαρκ Μαρσώ επιλέχθηκε από τον Beuve-Méry ως ειδικός ανταποκριτής του *Monde* στην Αθήνα, από όπου κάλυψε τον ελληνικό εμφύλιο και βαλκανικά θέματα από το 1947. Δεν θα επιχειρηθεί εδώ ολική παρουσίαση

⁶⁸⁰ *Le Monde*, 6.11.1947.

⁶⁸¹ *Le Monde*, 18.11.1946.

⁶⁸² Marc Marceau, «Les projets soviétiques de Fédération balkanique», *Le Monde*, 31.12.1947· Marc Marceau, «Le drame grec n'a pas été résolu par la bataille de Konitsa», *Le Monde*, 18-19.1.1948· Marc Marceau, «Moscou et la rébellion grecque», *Le Monde*, 9.3.1949.

των άρθρων του ούτε του συνόλου των θεμάτων που κάλυψε, αλλά κάποιες αντιπροσωπευτικές θέσεις του από επιλεγμένα δημοσιεύματα.⁶⁸³

Ποια ήταν η αντίληψη του ειδικού ανταποκριτή της εφημερίδας για το θέμα το οποίο κλήθηκε να καλύψει; Η ερώτηση είναι καιρία, δεδομένου ότι τα άρθρα του ήταν οι βασικές αναλύσεις της εφημερίδας για τον ελληνικό εμφύλιο και άρα σημαντικά στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στο συγκεκριμένο θέμα. Ο εμφύλιος για τον Μαρσώ ήταν ένας άγριος πόλεμος, ντροπιαστικός, λόγω του αδελφοκτόνου χαρακτήρα του, ένας πόλεμος που οδήγησε τη χώρα στο χάος. Οι αγριότητες σε βάρος του πληθυσμού κατέχουν εξέχουσα θέση στις περιγραφές του στις οποίες καταδικάζει τη συμπεριφορά των ανταρτών ως «τερατώδη» και «ζωώδη». Οι θέσεις του βασίζονται εν μέρει σε μαρτυρίες που συνέλεξε ο ίδιος σε περιοδείες του στη χώρα, σε μέρη όπως η Έδεσσα και τα Γιαννιτσά. Ο Μαρσώ αντιπαρέβαλλε τις αντίστοιχες συμπεριφορές των παρακυβερνητικών δυνάμεων και την πλήρη ατιμωρησία της οποίας έχαιραν, χωρίς ωστόσο περισσότερες λεπτομέρειες. Θεωρούσε ως αρχή του κακού τη στάση του ΕΑΜ κατά τα Δεκεμβριανά, κατέκρινε όμως εξίσου την κρατική καταστολή ως τυφλή και στρεφόμενη ενάντια σε οποιαδήποτε αντιπολίτευση, με ευθύνη και των Βρετανών, οι οποίοι, όπως θεωρούσε, ενίσχυσαν αυτές τις τάσεις. Αναλύοντας τον άγριο χαρακτήρα του πολέμου, υπενθύμιζε την ύπαρξη μιας ενδημικής κουλτούρας βίας στην Ελλάδα, απέδιδε όμως την ιδιαίτερη βιαιότητα του εμφυλίου στην ξένη ανάμιξη, που μετέτρεψε την αντιπαράθεση σε νέο ισπανικό εμφύλιο. Και αυτό αφορούσε κατά τη γνώμη του κυρίως την έκφραση του εμφυλίου στη Βόρεια Ελλάδα, λόγω της σύνθεσης πολλών στοιχείων πληθυσμού και εξαιτίας της δυναμικής των εθνικών διεκδικήσεων στη Μακεδονία από τα βαλκανικά κράτη.⁶⁸⁴

Η ξένη ανάμιξη και η διάσταση του προβλήματος είναι προφανώς ο λόγος που επανέρχεται σταθερά στα άρθρα του Μαρσώ η ιδέα ότι ο εμφύλιος πόλεμος από πολλές απόψεις ήταν ξένος στον ελληνικό λαό, ο οποίος δεν όριζε το πεπρωμένο του. Ως διεθνές πρόβλημα και ανάχωμα στην εξάπλωση της σοβιετικής επιρροής στα Βαλκάνια, ο Μαρσώ θεωρούσε την Ελλάδα εξίσου σημαντική με το Βερολίνο για την Ευρώπη και το Ιράν για τη Μέση Ανατολή. Για τον Μαρσώ επρόκειτο για «ζήτημα» εξαρτώμενο από πολλούς

⁶⁸³ Για την ανάλυση του Μαρσώ, βλ. επίσης και Νάση Μπάλτα, ό.π., ιδίως 129-137 (Η *Le Monde* και οι αντιφάσεις της»).

⁶⁸⁴ Marc Marceau, «L'amnistie mettra-t-elle fin à la guerre civile ?», *Le Monde*, 25-26.5.1947· Marc Marceau, «La guerre civile et... étrangère», *Le Monde*, 15-16.2.1948.

διεθνείς παράγοντες, το οποίο δεν μπορούσε να βρει λύση μόνο μέσα από τη στρατιωτική δράση, αλλά κυρίως μέσω μιας σφαιρικής λύσης που προϋπέθετε τη βελτίωση των σχέσεων της Ελλάδας με τις βόρειες γειτονικές της χώρες⁶⁸⁵ ή, σε κάθε περίπτωση, κλείσιμο των βορείων συνόρων για τους αντάρτες.⁶⁸⁶

Στα πλαίσια της διεθνούς διάστασης ανήκουν φυσικά οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις που είναι μία από τις πιο ενδιαφέρουσες πτυχές των άρθρων του Μαρσώ, καθώς δίνουν λαβή για να παρουσιαστεί επίσης η εσωτερική κατάσταση της χώρας, η άποψή του για τον ελληνικό πολιτικό κόσμο, όπως επίσης και μία βασική έννοια που επανέρχεται σταθερά στις αναλύσεις του ως διακριτή κατηγορία: ο ελληνικός λαός.

Πρώτα απ' όλα, η αλλαγή φρουράς μεταξύ ΗΠΑ και Μεγάλης Βρετανίας δίνει λαβή σε μία αυστηρή κριτική της πολιτικής της τελευταίας, στην οποία χρεώνει κακούς χειρισμούς που παρέτειναν άνευ λόγου τον εμφύλιο, αδυναμία να παράσχει επαρκή οικονομική βοήθεια, όπως επίσης και προσβλητική συμπεριφορά απέναντι σε ένα λαό που, σύμφωνα με το Μαρσώ, άξιζε περισσότερο. Η αμερικανική βοήθεια, έπειτα από την εξαγγελία του δόγματος Τρούμαν, παρουσιάζεται ως ελπίδα εξορθολογισμού της οικονομικής ζωής με σίγουρες συνέπειες για το μελλοντικό πολιτικό, ιδεολογικό και διεθνή προσανατολισμό της χώρας.⁶⁸⁷ Προσπαθώντας να πιάσει το σφυγμό της κοινής γνώμης, χωρίς να είναι σαφές ποιες είναι οι πηγές του, ο Μαρσώ αναφέρεται στην αίσθηση της κοινής γνώμης ότι οι πολιτικοί όροι που θέτουν οι Αμερικανοί για την παροχή οικονομικής βοήθειας αποτελούν επέμβαση στις εσωτερικές ελληνικές υποθέσεις⁶⁸⁸. Η αρχική κατανόηση του Μαρσώ απέναντι στη στάση των ΗΠΑ, εξελίσσεται ένα χρόνο αργότερα, υπό την εμπειρία της εγκατάστασης της Αμερικανικής Αποστολής στην Ελλάδα υπό τον Griswold. Σύμφωνα με το Μαρσώ, η αμερικανική παρουσία στην Ελλάδα ήταν ουσιαστικά η πέμπτη κατοχή που γνώριζε η χώρα από το 1941, προσμετρώντας προφανώς την τριπλή κατοχή της περιόδου του πολέμου και τη βρετανική παρουσία στη συνέχεια. Ο Μαρσώ διαπίστωνε την έκπληξη των Αμερικανών απέναντι στην αντιπάθεια που προκαλούσαν σε ένα λαό του

⁶⁸⁵ Marc Marceau, «Au milieu de ses contradictions internes le peuple grec se rend compte qu'il n'est pas maître de son destin», *Le Monde*, 19.2.1948.

⁶⁸⁶ Marc Marceau, «Le drame grec n'a pas été résolu par la bataille de Konitsa», *Le Monde*, 18-19.1.1948.

⁶⁸⁷ «Comment le message Truman a été accueilli en Grèce», *Le Monde*, 25.3.1947. Βλ. και Νάση Μπάλτα, ό.π., 114-115.

⁶⁸⁸ Marc Marceau, «L'amnistie mettra-t-elle fin à la guerre civile?», *Le Monde*, 25-26.5.1947. Στην προκειμένη περίπτωση, το άρθρο αναφέρεται στο μέτρο παροχής αμνηστίας εκ μέρους της κυβέρνησης Σοφούλη.

οποίου θεωρούσαν ότι εξασφάλιζαν την υλική επιβίωση και την προστασία, αντιπάθεια την οποία ο Μαρσώ θεωρούσε περισσότερο έκφραση αγάπης των Ελλήνων για την ανεξαρτησία και συνέπεια του ότι, κατά τη γνώμη του, οι Αμερικανοί συμπεριφέρθηκαν σαν ταύροι σε υαλοπωλείο στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την ορθολογιστική χρήση της βοήθειας που παρείχαν, περιφρονώντας το ντόπιο προσωπικό και ζητώντας γρήγορη προσαρμογή σε ριζικές αλλαγές που απαιτούσαν χρόνο.⁶⁸⁹ Πάντως, η μακροπρόθεσμη αμερικανική βοήθεια κρινόταν απαραίτητη ακόμα και μετά από το τέλος του πολέμου δεδομένης της ανάγκης οικονομικής ανόρθωσης και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων.⁶⁹⁰

Ο πολιτικός κόσμος αποτέλεσε αντικείμενο αυστηρής κριτικής από τον Μαρσώ. Ανεπάρκεια, αποστασιοποίηση από τη φτώχεια και τη δυσαρέσκεια του πληθυσμού, ανάλωση σε στείρες πολιτικές αντιπαραθέσεις, έλλειψη μιας ισχυρής ηγετικής μορφής είναι μερικές από τις κατηγορίες που της απευθύνει ο ανταποκριτής του *Monde*, γεγονός που αύξανε κατά τη γνώμη του το αίσθημα ανάγκης ισχυρής διακυβέρνησης ενδεχομένως από έναν στρατιωτικό, ανεξάρτητα από την έκβαση του εμφυλίου.⁶⁹¹ Γενικά, ο Μαρσώ έκρινε ότι οι αλλαγές του πολιτικού τοπίου, τις οποίες επιτάχυναν ο πόλεμος και η κατοχή, έφεραν στην επιφάνεια την ανεπάρκεια του πολιτικού κόσμου και την ανάγκη να αναπτυχθούν νέες πολιτικές δυνάμεις στο πνεύμα των καιρών και ως αντίβαρο στον κομμουνισμό. Ο Μαρσώ ήταν σαφέστατα αντικομμουνιστής και κριτικός απέναντι στην κομμουνιστική αριστερά, την οποία θεωρούσε υπεύθυνη για την έναρξη του εμφυλίου⁶⁹². Δεν θεωρούσε όμως τον κομμουνισμό σοβαρό κίνδυνο για την Ελλάδα, ως προς την ικανότητά του να έλξει ιδεολογικά τον ελληνικό λαό, θεωρώντας τον τελευταίο βαθειά δημοκρατικό και εμποτισμένο με τα δυτικά πρότυπα ζωής.⁶⁹³

Όπως ήδη επισημάνθηκε, η έννοια του λαού είναι μόνιμα παρούσα στη σκέψη του Μαρσώ. Ο ελληνικός λαός προβάλλει έτσι μέσα από μια – αρκετά ιδεαλιστική ενδεχομένως – αντίληψη ως ένας «λαός μη συμβατικός,

⁶⁸⁹ Marc Marceau, «Comment les Américains exercent la tutelle abandonnée par l'Angleterre», *Le Monde*, 18.2.1948.

⁶⁹⁰ Marc Marceau, «Au milieu de ses contradictions internes le peuple grec se rend compte qu'il n'est pas maître de son destin», *Le Monde*, 19.2.1948.

⁶⁹¹ Marc Marceau, «Dictatures au choix...», *Le Monde*, 21.1.1948. Ο Πλαστήρας, ο Παπάγος και ο Βαφειάδης, σε περίπτωση που η Αθήνα έχανε τον πόλεμο, κατονομάζονταν ως τέτοιοι.

⁶⁹² Marc Marceau, «Le peuple le plus démocratique du monde s'attend à une dictature», *Le Monde*, 14.2.1948.

⁶⁹³ Marc Marceau, «Au milieu de ses contradictions internes le peuple grec se rend compte qu'il n'est pas maître de son destin», *Le Monde*, 19.2.1948.

παθιασμένος με την ανεξαρτησία και την ελευθερία του, επίσης με την ισότητα», με «βαθιά πολιτική ωριμότητα».⁶⁹⁴ Ο Μαρσώ όμως δεν αναφέρεται στο σύνολο των Ελλήνων, τους οποίους διέκρινε σε τρεις κατηγορίες, με ανάλογους πολιτικούς προσανατολισμούς: 1) τη μάζα των φτωχών, με κύριο ενδιαφέρον τη βελτίωση των όρων ζωής της με βάση τα δυτικά πρότυπα, που όμως μπορούσαν να προσανατολιστούν στην κομμουνιστική αριστερά, 2) τις μεσαίες τάξεις, εξαθλιωμένες, μη δεκτικές στην επίδραση του μαρξισμού, απομακρυσμένες από τη δεξιά, απογοητευμένες από τους φιλελεύθερους, ουσιαστικά ορφανές πολιτικά, 3) τις ιθύνουσες τάξεις, τις οποίες ο Μαρσώ έκρινε αυστηρά: «όταν ο αντικομμουνισμός θα πάψει να είναι πρόσχημα και άλλοθι, θα τους είναι πραγματικά δύσκολο να δικαιολογήσουν έναν ισχυρό εγωισμό χωρίς συνείδηση που εξηγεί επαρκώς τη δυσαρέσκεια ενός λαού ο οποίος το μόνο που επιθυμεί είναι ειρήνη και εργασία...».⁶⁹⁵ Αυτή η σχηματοποίηση αντανακλούσε πιστά την πραγματικότητα; Όπως και να έχει, η έννοια του λαού όπως τη χρησιμοποιούσε ο Μαρσώ ήταν συνώνυμη με τους μη ιθύνοντες, με όλο εκείνο το κομμάτι του πληθυσμού που δεν θεωρούσε ότι αντιπροσωπευόταν από τον πολιτικό κόσμο της Αθήνας, και ενδεχομένως ούτε από την κομμουνιστική αριστερά, αλλά έπασχε από την άνιση κατανομή πλούτου και την απουσία εκσυγχρονισμού της ελληνικής οικονομίας, την οποία ο εμφύλιος υποθήκευε ακόμα περισσότερο. Οι περιγραφές του Μαρσώ φέρνουν στην επιφάνεια χρόνια προβλήματα όπως η φοροδιαφυγή, ο νεποτισμός στη νομή δημόσιων θέσεων εργασίας, η ενδημική ανεπάρκεια της φτωχής ελληνικής οικονομίας, η μόνιμη ανάγκη ξένης και μακροπρόθεσμης βοήθειας.⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ Marc Marceau, «Le peuple le plus démocratique du monde s'attend à une dictature», *Le Monde*, 14.2.1948.

⁶⁹⁵ Marc Marceau, «Un pays qui sombre dans la confusion d'une guerre fratricide», *Le Monde*, 13.2.1948.

⁶⁹⁶ Ό.π.